

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 8 Kasım 2022

Gönderim Tarihi: 19 Eylül 2022

Yayımlanma Tarihi: 20 Aralık 2022

Atf Künyesi: ŞAHİN, Yunus (2022), “Bir Karşı-Metin Olarak Yeşil Gece”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 3, S. 2, s. 51-67

“BİR KARŞI-METİN OLARAK YEŞİL GECE”

Yunus ŞAHİN¹

10.54566/turas.1177375

ÖZ

Yeni tarihselcilik, Amerikalı bir eleştirmen olan Stephen Greenblatt tarafından ortaya atılmış bir kuramdır. Bu kuramın amacı tarihe yeni bir bakış açısı kazandırmaktır. Kuramın en temel ilkesi tarihi bir olay araştırılırken o döneme ait yazılı olan her şeyin incelenmesi ve bu inceleme sırasında hiçbir türün diğerinden daha değerli ve daha üstün görülmemesidir. Bu yönüyle bilgi edinmek amacıyla edebi bir eserle tarihi bir metin ya da bir reklam broşürü arasında bir fark yoktur. Bundaki maksat şimdiye kadar görülemeyen, görülmek istenmeyen ne varsa ortaya çıkarmaktır. Yeni tarihselci edebiyat teorisi de benzer ilkeler üzerinden hareket eder. Bunlardan biri de karşı-metin ilkesidir. Karşı-metin kavramına göre her metin farkında olsun veya olmasın savunduğu görüşlerin tam tersini de içerir. Böyle bir inceleme yapabilmek için belli bir ideolojisi olan bir eser olması gerekir. *Yeşil Gece* tam da buna uygun bir eserdir. Dönemin egemen ideolojisine ve iktidara yakınlığıyla bilinen Reşat Nuri Güntekin, bu romanında idealist bir öğretmenin softa ve yobazlarla mücadelesini anlatır. Bunun yanında geleneksel eğitim anlayışını ve dinî inanışları eleştirir. Böylece resmî ideoloji doğrultusunda yeni bir toplum oluşturmak isteyen iktidarın amacına hizmet etmeyi

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Yalova Üniversitesi, yunussahin@yalova.edu.tr, ORCID 0000-0002-0616-2831

hedeflemektedir. Bu çalışmada, *Yeşil Gece* romanı yeni tarihselci edebiyat eleştirisi bağlamında bir karşı-metin olarak okunarak yazarın amacına ulaşip ulaşmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Tarihselcilik, Reşat Nuri, Yeşil Gece, Yeni Türk Edebiyatı.

YESİL GECE AS A COUNTER-TEXT

ABSTRACT

New historicism is a theory put forward by an American critic, Stephen Greenblatt. The aim of this theory is to give a new perspective to history. The most basic principle of the theory is to examine everything written about that period while researching a historical event, and during this examination, no species is considered more valuable or superior than the other. In this respect, there is no difference between a literary work and a historical text or an advertising brochure for information purposes. The purpose of this is to reveal everything that has not been seen until now, that is undesirable to be seen. The new historicist literary theory also operates on similar principles. One of them is the counter-text principle. According to the concept of counter-text, every text includes the opposite of the views it defends, whether they are aware of it or not. In order to make such a study, it must be a work with a certain ideology. Green Night is just the right piece for that. Known for his closeness to the dominant ideology and power of the period, Reşat Nuri Güntekin tells the struggle of an idealist teacher with bigotry and bigotry in this novel. In addition, he criticizes the traditional understanding of education and religious beliefs. Thus, it aims to serve the purpose of the government that wants to create a new society in line with the official ideology. In this study, the novel "Yesil Gece" will be read as a counter-text in the context of new historicist literary criticism, and it will be tried to determine whether the author has reached his goal or not.

Keywords: New Historicism, Reşat Nuri, Yeşil Gece, New Turkish Literature.

GİRİŞ: Yeni Tarihselcilik

Gerçeğin ne olduğu konusunda yüzyıllardır yapılan çalışmalar, herkesi tatmin edecek kesin bir sonuç verebilmiş değildir. Bu yüzden insanoğlu gerçeğin ne olduğu, nasıl elde edilebileceği gibi konularda sürekli bir arayış içerisine girmiştir. 80'li yıllarda ortaya çıkan postmodernist düşünce biçimi ile bilinen tüm "gerçekler" temelinden sarsılmış, birçok konuya şüpheyle bakılır hale gelmiştir. Tarih de yine böyle bir şüpheyle bakılan alanlardan biri olmuştur. Çünkü bu döneme kadar tarihi metinler kesin gerçekler olarak görülürken, bu dönemde ortaya çıkan yeni bakış açıları ile tarihin ya da tarihsel metinlerin bir özne tarafından yazıldığı ve her ne kadar tarafsız bir biçimde yazıldığı söylene de mutlaka yazarın kişisel görüşlerini ve düşüncelerini yansıttığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla yazınsal bir metin ile tarihsel bir metin arasında gerçeği yansıtma bakımından pek de büyük bir fark yoktur. Nitekim her iki tür de bir yazarın

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

kaleminden çıkmıştır. Bu temel düşünce biçimi üzerine ileride değinilecek başka unsurlar da eklenince tarih incelemelerine yeni bir bakış açısıyla yaklaşılmaya başlanmıştır.

Stephen Greenblatt bu yaklaşımı “yeni tarihselcilik” olarak tanımlar. Greenblatt, *Renaissance Self Fashioning: From More to Shakespeare* adlı kitabında bu tanıma yer verir ancak bu kavramı ilk olarak “Michael McCanles kültürel semiyotik üzerine kaleme aldığı bir makalesinde” (Erkol, 2009: 120) kullanır. Yeni tarihselcilik, “aynı tarihsel döneme ait yazınsal ve yazınsal olmayan metinlerin paralel okunuşuna dayanan bir eleştiri yöntemi olarak” (Oppermann, 2006: 16) tanımlanabilir. Esasında yeni tarihselciler, yukarıda da değinildiği gibi, tarihin öznel olduğu düşüncesine sahiptirler. Buna göre tarih, tarihçinin araştırdığı dönemin gerçeklerini kendi görüş ve inanışları çerçevesinde yorumladığı kurmaca bir metindir. Tarihsel metnin bir çeşit kurmaca olarak görülmesi metnin gerçekliğini zedeler, dolayısıyla “metin incelemelerinde bağlamın da araştırılması ve anlamların yalnızca metnin dilsel ve biçimsel boyutuna indirgenmeden genel olarak hem bağlam hem metin özellikleri göz önüne alınarak yorumlanması” (Oppermann, 2006: 16) gerekmektedir. Burada “bağlam” kavramı önem arz etmektedir; çünkü yeni tarihselci yaklaşım tarihsel bir olayın tam manasıyla anlaşılabilmesi için o dönemde yazılmış her türlü belgenin de bağlamsal olarak okunması gerektiğini savunur.

Yeni tarihselcilik, “öncelikli olarak resmî tarih anlayışını reddeder. Zira bu resmî tarih anlayışı hayata ve ülkeye egemen iktidarın, bizlerin tarihsel olayları nasıl görmemiz gerektiği konusunda sahip olduğu tarih tezini yansıtmaktadır” (Kolcu, 2011: 350). Yine aynı şekilde tarih araştırmalarında da özellikle belirli zümrelerin üzerinde durulması bakımından geleneksel tarih anlayışına karşı bir tavır takınır. “Geleneksel tarih anlayışı tarihin bir üst-kültür ürünü olduğunu kabul etmekteydi. Bu nedenle sultanlar, krallar, kraliçeler, ünlü generaller gibi üst kimlikler ve onların yaşadığı, tanık olduğu olaylar” (Yalçın Çelik, 2005: 24) incelemeye uygun görülmüştür. Yeni tarihselci anlayış ise bunların aksine zenciler, kadınlar, dilenciler, eşcinseller, köleler, azınlıklar, deliler gibi tarihte göz ardı edilmiş, söz hakkı verilmemiş, ötekileştirilmiş yahut önemsenmemiş kişiler üzerinde yoğunlaşmayı tercih etmiştir. “Yeni tarihselcilik ‘insan’ sözcüğünü kullanmaktan kaçınır; soyut evrensel vakalarla değil, bireysel, (bilinmeyen) şartlara bağlı vakalarla, belli bir kültürün doğuş kurallarına ve çatışmalarına göre şekillenmiş ve o kural ve çatışmalara göre hareket eden kişilerle ilgilenir” (Greenblatt, 2003: 744). Çünkü tarihin akışındaki değişiklikleri sürekli olarak etkileyen bu kişilerdir. Ayrıca yeni tarihselciler, geleneksel tarih araştırmacılarının inceledikleri konulara egemen politik güçlerin bakış açısıyla yaklaştıklarını dolayısıyla aynı dönemin veya olayın farklı zamanlarda farklı biçimlerde yorumlanabileceğini savunurlar. Yeni tarihselcilerin hedefi, tarih araştırmacıları tarafından farklı biçimlerde kurgulanan tarihi olayların veya durumların çelişkilerini ortaya çıkarmaktır.

Yeni tarihselcilik aslında, yukarıda da değinildiği gibi, tarih araştırmalarında

kullanılmak üzere ortaya atılmış bir kuramdır. Araştırmacılar, postmodernist bir anlayışla tarih araştırmalarında metinler arasında bir üstünlük veya öncelik durumunu reddederler. “Yeni tarihselcilik bilgiyi belgede değil de her tür metinde arayan bir anlayıştır” (Sakallı, 2016: 92). Dolayısıyla her türlü metinde olduğu gibi edebiyat metinleri de tarih araştırmalarında tarihsel metinlerle eşdeğerdedir. Sakallı (2016: 92) bu bağlamda “edebiyat da tarih araştırmalarında yararlanabilecek bir metin olarak görülmeye başlanır” der. Yeni tarihselciler Montrose’un “tarihin metinselliği, metnin tarihselliği” (Oppermann, 2006: 18) ifadesini ilke olarak benimser. Buna göre tarih, geçmişte yaşanan olayların öznel olarak yorumlanmasıyla oluşturulmuş kurmaca bir metindir, edebiyat ise tarihi daha iyi anlamaya yardım edecek bir belgedir. Dolayısıyla bu düşünce biçimi edebiyat araştırmalarını da etkiler. Nasıl ki tarih araştırmalarında tarihsel metinlerin dışında diğer metinlere de aynı özenle yaklaşılması gerektiği savunulmaktaysa edebiyat araştırmalarında da yazınsal metinlerin “yazıldığı dönemin öteki metinleri ile birlikte okunarak daha geniş yorumlara açılım” (Kolcu, 2011: 350) yapılabileceği düşünülmüştür. Yeni tarihselci eleştiri anlayışıyla incelenmek istenen bir edebiyat eserinin yazınsal olmayan metinlerin çerçevesinde yorumlanması gerekmektedir. “Yeni tarihselci yorum, okurun ilgisini doğrudan metne ve yazıldığı döneme odaklamayı amaçlar” (Oppermann, 2006: 17). Başka bir ifadeyle edebi eserler yazıldıkları dönemin sosyal, siyasal, kültürel ve tarihsel koşullarıyla birlikte değerlendirilmelidir çünkü yeni tarihselci yaklaşıma göre edebiyat, belirli bir zamanın ve bölgenin kültürünü oluşturan kurumların, değerlerin, toplumsal uygulamaların ve söylemlerin bir parçasıdır.

Yeni tarihselciliğin tanımında, ele alınan bir metnin tam olarak anlaşılabilmesi için başka metinlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği söylenir. Bu noktada metinlerarasılık kavramı öne çıkar. Metinlerarasılık, her yazınsal metnin bir şekilde kendinden önce yazılmış metinlerle bağlantılı olduğunu savunur ve bir metnin hem öncülleriyle hem de çağdaşlarıyla olan ilişkisine dayanır.

Yeni tarihselciler, tarih incelemelerinde, Foucaultcu bir yaklaşımla, bilgi, güç ve iktidar kavramları üzerinde ayrıca durur. Yukarıda da değinildiği gibi tarih yazarı, tarihsel bir olayı anlatırken, bunu istemese bile, dönemin egemen güçlerinin söylemlerinin, ideolojilerin ve iktidarın etkisi altında kalır. Örneğin II. Dünya Savaşı hakkında yazılan birçok metinde Nazilerin ve faşizmin kötü olduğu söylemi metnin ana düşüncesini oluşturmaktadır. Çünkü bu savaşta Naziler kaybetmiş, dolayısıyla galip devletler tarafından böyle bir söylem oluşturulmuştur. Eğer savaş Naziler kazanmış olsaydı bunun tam tersi bir söylemden bahsetmek kuvvetle muhtemel olacaktı. Tarih ve edebiyat arasındaki sınırı kaldırma savında olan yeni tarihselcilik edebiyata da yine bu şekilde yaklaşır: “Edebiyat politik, toplumsal, dinsel ve kültürel güç ilişkilerinin etkileşimi bağlamında ortaya çıkan bir üründür” (Çavuş, 2002).

Yeni tarihselcilerin, tarihsel ve yazınsal metinlerin oluşumunda egemen güç ve ideolojinin ve bu doğrultudaki söylemlerin etkili olduğu düşüncesi tek taraflı değildir.

Yine aynı şekilde “tarihin (ve de edebiyatın) sosyal ve politik gücün varlığını söylemler yoluyla inşa ettiği” (Balkaya, 2020: 62) iddia edilir. Montrose, Elizabeth dönemi üzerine yaptığı söylem çalışmalarında “bakire kraliçe” kavramının hem bizzat kraliçenin kendi davranışları hem de dönemin edebi eserlerinin konuya sıkça değinmeleri sonucunda meydana geldiğini söyler. Başka bir ifadeyle “Montrose’a göre yazınsal bir eser kendisini yaratan kültürü yaratmakta ve kendisini biçimlendiren fantezileri biçimlendirmektedir” (Oppermann, 2006: 18). Dolayısıyla bir dönemin baskın ideolojisinin edebiyat eserlerinin oluşumlarında önemli etkileri olduğu gibi edebiyat eserlerinin de dönemlerinin düşünce sistemlerinin oluşumunda oldukça büyük etkisi vardır. Cemal Sakallı’ya (2016: 95) göre metinler sadece metinlerarasılık ilişkileri çerçevesinde değil, sosyal olayların bir parçası olarak değerlendirilir. Bu anlamıyla metinler toplumsal tarihin oluşturucusu olarak kabul edilir. Dolayısıyla metin ve toplum karşılıklı bir etkileşim içerisindedir, yani tarihin ve toplumun metinleri biçimlendirdiği gibi metinler de tarihi ve toplumu biçimlendirir.

Ali İhsan Kolcu (2011: 355) ise yeni tarihselciliğin dayandığı ilkeleri özetle şu şekilde sıralamaktadır:

- 1- Tarihsel olanın hem yanında hem karşısındadır (karşı-metin).
- 2- Tarih, tarihçiler tarafından kurgulanmıştır.
- 3- Metinlerarasılık gözetilir.
- 4- Yazarın yaşı, eğitimi, yönelimi ve çevresi gibi hususlar dikkate alınmalıdır.
- 5- Öznellik öne çıkar.
- 6- Tarihi, bir üst-anlatı, üst-kurgu olarak tanımlamayı kabul etmez.
- 7- Tarih, edebiyat ve diğer metinlerle birlikte değerlendirilir.

Yeni tarihselci bir tarih anlayışı tarihsel belgeleri, metinsel özelliklerini dikkate alarak yorumlamayı amaçlar. Yeni tarihselci edebiyat kuramı ise yazınsal metinleri tarihsel özellikleri bağlamında ele alır ve yazınsal olmayan metinlerle birlikte okuyarak açıklamaya çalışır. “Yeni tarihselcilik, edebiyatı edebiyatın dışındaki metinlerle, metin türleriyle, söylem düzenleriyle ilişkilendirerek bütünlüklü bir bilgiye ulaşma gayretidir” (Sakallı, 2016: 95-96). Diğer taraftan edebiyat araştırmacısı yeni tarihselci bir yaklaşımla çalışmaya karar verdiğinde, öznellik ilkesi gereği, çözümlmelerine kendi bakış açısını da katması gerekliliği göz ardı etmemelidir. Aslında araştırmacının yaptığı şey bir çeşit yeniden üretmedir. Nasıl ki her metin, yazarın kişisel görüşlerini yansıtan ve aynı zamanda kültürün ve çevrenin oluşturduğu bir ürün olarak görülmekteyse, araştırmacının ortaya koyacağı çalışma da yine böyle bir ürün olacaktır.

Yeni tarihselciliğin edebiyat ile olan ilişkisini ve yeni tarihselci bir edebiyat araştırmacısının göstermesi gereken tutumu Cemal Sakallı (2016: 93) şu şekilde ifade eder:

“Yeni tarihselcilik tarihsel olayların, kültürel olguların edebiyata yansımalarını değil, ‘kültüre özgü söylemsel pratiklerin karşılıklı oyununu’ ve edebiyatla sosyal tarihin karşılıklı ilişkilerini görünür kılmaya çalışır. Burada asıl öne çıkan nokta, söylemsel pratiklerin karşılıklı oyunu çözümlenirken, aynı zamanda bu çözümlenmenin tarihsel yönünün düşünömselleştirilerek, yani yazılanın, anlatılanın da bir yazma, yeniden kurma olduğunun ortaya konulmasıdır. Bir başka deyişle, yeni tarihselci bir yaklaşımla yapılan çözümlemede, çözümleyicinin kendisi söylemsel bir pratik içinde olduğunu bilmesi, göstermesi kendi bakış açısını yansıtmaya yeni tarihselci edebiyat bilimi anlayışının ödevidir.”

Yeni tarihselciliğin tarihe bakışı ile postmodernizmin tarihe bakışı arasında bir paralellik söz konusudur. Her iki düşünce biçimi de tarihteki büyük olayları/kişileri değil, bunun tam tersi olayları/kişileri konu edinmiştir. Ülkemizde yapılan yeni tarihselci edebiyat çalışmalarında bu ortaklıktan dolayı postmodernist romanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak postmodernist romanlar tarihi ele alırken bilinçli olarak değiştirip yeniden kurgularlar, dolayısıyla burada gerçeği aramaya çalışmak ya da dönemi/eseri anlamaya çalışmak pek yerinde bir çaba olmayacaktır. Greenblatt, Rönesans dönemini yahut Elizabeth dönemini araştırırken dönemin yazınsal eserlerinden özellikle de Shakespeare’in eserlerinden yararlanır. İncelenen eserler içerik olarak değil, nitelik olarak tarihsel özellikler gösterir yani günümüzde yazılmış ve Rönesans dönemini anlatan eserler değil doğrudan o dönemde yazılmış eserler üzerinden incelemeler yapılır. Diğer taraftan yeni tarihselci edebiyat incelemelerinde yoğun betimleme, söylem, bağlam, temsil, yankı ya da etki, metinlerarasılık, karşı-metin gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar kısaca şöyle açıklanabilir:

Yoğun betimleme; kısaca “kelimelerin arkasındaki bilgi sistemine nüfuz etmeyi olanaklı kılan bir betimleme”dir (Erkol, 2009: 117). İlk olarak antropolojide kullanılan bu kavram insan davranışlarında bağlamsallığa vurgu yapar. “Kültürün kelimelere, mimiklere, davranışlara yüklediği anlamı sorgulayan bir düşünce sistemine kapı” açar ve “doğal görünen, kabul gören ve kullanıma girmiş iletişimsel unsurların arka planını” sorgular (Erkol, 2009: 117). Yoğun betimlemenin karşıtı “ince betimleme” olarak adlandırılır. Yoğun betimleme, karşıt kavramı olan ince betimlemeyle karşılaştırmalı bir biçimde açıklandığında daha net anlaşılabilir. Şöyle ki:

“İnce betimleme, fotoğrafik bir açıklamadır. Bir ince betimleme, ağır bir paket taşıyan birini tarif ederken onun altına girdiği yükten söz etmekle yetinir. Yoğun betimleme ise, ince betimlemenin içerdiği bilgileri iletmenin yanı sıra, bu yükün niçin taşındığına ilişkin işaretler de taşır: yoğun betimleme sayesinde, savaştan kaçmaya ve bombalanan köyünden uzaklaşmaya çalışan mağdur biriyle mi, alelade bir şekilde evini taşıyan biriyle mi, yoksa kaslarını geliştirmeye çalışan biriyle mi karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Diğer bir deyişle, yoğun betimleme, betimlemenin yapıldığı bağlamı da aydınlatır ve böylece çok daha derinlikli bir kavrayışa kapı açar” (Erkol, 2009: 118).

Söylem; Kara Erdemir’in (2018) Tyson’dan aktardığı tanıma göre “belirli bir zaman ve mekânda kültürel koşulların ve o dönemin otoritesinin yarattığı sosyal bir dildir”. Örneğin “bakire kraliçe”, Elizabeth dönemi İngiltere’sinde yaygın bir söylemdir. Söylemin ideolojik bir boyutu vardır ve bir anlamda söylem, ideolojinin dile yansımış

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

biçimidir.

Söylem, yeni tarihselcilik açısından oldukça önemli bir kavramdır çünkü yeni tarihselci bir araştırmada bir dönem ya da bir metin sadece tek bir eser üzerinden değil, birçok metinle birlikte incelenir. Bu metinler arasındaki ortak nokta ise söylemdir.

Temsil; söylemin diğer metinlerde (yazınsal, tarihsel, bilimsel) veya kültürü oluşturan diğer alanlarda (resim, heykel, müzik, tiyatro vs.) ele alınış biçimidir. Başka bir ifadeyle “yeni tarihselci yaklaşımın odaklandığı, metinler arasında bağlantı noktası olarak gördüğü tarihsel olgunun kültürel örüntüde yansımalarıdır” (Sakallı 2016: 98). Bir söylemin farklı metinlerde veya alanlarda nasıl işlendiğinin tespit edilmesi araştırmanın derinliğine ve doğruluğu bulabilme savına büyük katkı sağlar. “Yeni tarihselci araştırma, tarihsel olarak deneyimlenen bir durumu kültürün değişik sistemlerine dağılan temsilini, temsilin ortak özelliklerini, örtüşen veya farklılaşan yönlerini çözümlenmek ister ve bunu yapabilmek için ilgili bilim alanının temel bilgilerine gereksinim duyar” (Sakallı, 2016: 98).

Bağlam; “temsil üzerinden metinleri birbirine bağlayan hem metin dışı hem metin içi bir ağ, bir örüntü” (Sakallı, 2016: 99) biçiminde ifade edilmektedir. İncelenen metinde eksik olan ya da hiç değinilmeyen bir bilgi, temsil yoluyla belirlenen, başka metinlerden tamamlanır. Birçok metnin bu şekilde asıl metne anlamsal olarak bağlanmasıyla bir ağ oluşur. Metinler arasında oluşan bu ağa, bağlam denir.

Metinlerarasılık; yeni tarihselciliğin temel ilkelerinden biridir. Metinlerarasılık, çalışmanın temelini oluşturan metnin anlamsal olarak başka metinler tarafından biçimlendirildiği düşüncesine dayanır ve bir metnin kendinden önce veya aynı dönemde yazılmış başka metinlerle bir biçimde ilişkisi olduğunu savunur. Yeni tarihselci anlayış da incelenen metnin, tam olarak anlaşılabilmesi için, başka metinlerden bağımsız düşünülmemeyeceği konusunda aynı görüştedir. Bu bağlamda yeni tarihselciliğin, “çalışılacak malzemenin seçimi konusunda, deneyimi temsil eden, deneyimin yankısını konuşturan, bunları kültürel anlamda işleyen edebi metinleri, bir de her türden, ancak konuya ilişkin özel değeri olan metinleri tercih” (Sakallı, 2016: 98) ettiği söylenebilir.

Yankı ya da Etki; “tarihsel veya sosyal bir olayın, deneyimin değişik metin türlerinde konuşturılması, yankı bulmasıdır” (Sakallı, 2016: 98).

Karşı-metin; özellikle ideolojik söylemler barındıran tarihsel metinlerin, ortaya koyduğu savların, ideoloji karşıtı görüşleri de destekler nitelikte olduğu görüşüdür.

Greenblatt, yerlileri kontrol altına almak isteyen koloni politikalarının teolojiyi bir güç olarak kullandığı tezinin otorite karşıtları tarafından değil, iktidar yanlısı bir yazar tarafından ortaya atıldığını ifade eder. Kısacası iktidar politikalarını desteklemek amacıyla yazılan bir metin, aynı zamanda bu politikalara karşı fikirleri de içerir (Oppermann, 2006: 18). Dolayısıyla karşı-metin; bir metnin savunduğu düşüncelerin ya da etkisi altında kaldığı baskın ideolojinin, egemen güçlerin, iktidarın vs. lehine

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

söylemlerde bulunurken aynı zamanda, farkında olarak veya olmaksızın, aleyhinde söylemlerde de bulunmasıdır.

Karşı-Metin Olarak Yeşil Gece

Yeni Tarihselciliğin edebiyata getirdiği bu yeni bakış açısı Türk romanına da farklı bir gözle bakma imkânı sağlamıştır. Bu doğrultuda açık bir şekilde cumhuriyet ideolojisinin savunulduğu, dolayısıyla da içerisinde birçok kanonik söylemin bulunduğu Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* adlı romanı yukarıda tanımlanmaya çalışılan kavramlar ışığında ele alınıp yeniden değerlendirilmeye ve anlaşılmasına çalışılacaktır.

Yeşil Gece, yazarın başta aşk olmak üzere bireysel meseleleri odak noktası olarak kullandığı diğer eserlerinden farklı bir içeriğe sahiptir. Her ne kadar romanın başkişisi, yazarın diğer birçok eserindeki gibi, öğretmen olsa da uğruna mücadele ettiği amaç bakımından çok başka bir karakter olarak çizilmiştir. Ali Şahin aşk için değil, idealleri için çabalayan, yaşamını buna adayan bir karakterdir. İdealleri ise laik bir eğitim sistemi kurmak ve bu doğrultuda yeni nesiller yetiştirmektir. Durumun böyle olması, yazarın edebi kişiliğini de hesaba kattığımızda, bu romanın "sipariş" üzerine yazıldığı düşüncesini doğurmaktadır. Nitekim Birol Emil (1984: 213) bu romanın, Atatürk'ün Reşat Nuri'den yobazlığı eleştiren bir roman yazmasını istemesi sonucunda yazıldığını öne sürer. Yazarın 39 yaşında kaleme aldığı bu eser 1928 yılında yayınlanmıştır. Yani Cumhuriyet'in ilanının üzerinden henüz beş yıl geçmiştir ve toplum bu yeni sisteme ve değişikliklere tam anlamıyla ayak uydurabilmiş değildir. Dahası dinle bir şekilde bağlantısı olan bazı alanlarda yapılan inkılapları toplumun kolayca benimsemesini beklemek yerinde bir davranış olmayacaktır. Dolayısıyla dönemin yöneticileri tarafından iktidara yakınlığı bilinen bir yazardan bu doğrultuda bir eser yazmasını istemek oldukça makuldür. Reşat Nuri tam da gereksinim duyulan bir anda böyle bir eser yazmasını "tesadüf" olarak yorumlasa da göstergeler bize bunun tam tersini söylemektedir.

Romanın başkişisi Ali Şahin adında, medrese eğitimi almış ancak laik eğitim taraftarı olan, genç ve idealist bir öğretmendir. Bununla beraber yeni rejimin ideal aydın/öğretmen tipi olarak resmedilmiş bir karakterdir. Bu doğrultuda Ali Şahin son derece dürüst, ahlaklı, mücadeleden kaçınmayan, idealist, yenilikçi, oldukça zeki ve vatanperver bir insan olarak gösterilmek istenmiştir. Tayini İstanbul'a çıkmasına rağmen, Anadolu'nun bir kasabasına gitmek için ricada bulunur. Tayin olduğu kasabada öğrencilerini "aydınlığa" kavuşturma adına büyük fedakârlıklar yapar. Kendisine iki kez kadınlar üzerinden tuzak kurulmaya çalışılsa da "yüksek ahlâkı" sayesinde bu tuzaklara düşmekten kurtulur. Hayatında annesinden başka kadın tanımayan ve fiziksel olarak da kadınların ilgisini çekecek bir özelliğe sahip olmayan Ali Şahin tüm yaşamını ve enerjisini ideallerini gerçekleştirmeye adanmıştır. Burada yazarın, romanın başkişisini birçok açıdan üstün özelliklerle donatırken fiziksel olarak kusurlu veya pek cazip olmayan bir kişi biçiminde çizmesi, karakterin gönül

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

maceralarına kapılıp asıl hedeflerinden uzaklaşma ihtimalini daha baştan ortadan kaldırmıştır. Ancak romanı karşı-metin bağlamında okuduğumuzda Ali Şahin'in anlatılanın tam tersi bir karakterde olduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak idealist değildir. Onu Anadolu'da bir kasabaya sürükleyen duygu, intikam duygusudur. Kendisine ve genel olarak tüm insanlara zarar verdiğini düşündüğü dinî eğitimi ve genel olarak din kavramını kendine düşman olarak görür ve bunlara karşı savaşmayı hayatının asıl amacı yapar. Hatta bu savaşın sonunda elde edeceği zaferi bir "eser" olarak ifade eder ve bu eserine bir zarar gelmesi durumunda "ömrünün sonuna kadar yanacağını" düşünür. Şahin bu kasabaya insanları kurtarmak için değil softalarla mücadele etmek için gider, eğiteceği öğrencileri ise "sümüklüler" olarak tanımlar: "Softa ile ancak softa uğraşabilir. Talih yardım ederse, yakında Sarıova Belediyesi'ni bazı fuzuli masraflara sokacağım." (...) "Sokaklarda türbe kandillerini söndürteceğim." (...) "Sekiz, on yaşında sümüklülere satın aldıkları sarık masrafından." (Güntekin, 2012: 14)

Ali Şahin, halkı kandırmak adına, yazar tarafından "kurnazlık" olarak adlandırılrsa da açıkça riyakârlık yapar. Yeni bir okul binası yaptırmak amacıyla farklı kesimlerden insanlarla görüşürken herkese meşrebince yaklaşır, "kimine Allah'tan, kimine ilimden, kimine millet ve hamiyetten" (Güntekin, 2012: 75) bahseder. Benzer biçimde sarığa karşı olan mücadelesini açıktan değil gizlice yürütmekte, muhataplarını kandırmak adına akla mantığa oldukça uygun görünen gerekçeler sunmaktadır:

"İptidai talebesine sarık sardırma doğru değildir. Bir kere çocuk, deli gibi bir mahlûktur. Ne yaptığını bilmez. Başındaki sargıyla yerlerde, çamurlarda yuvarlanır. Yahut arkadaşlarıyla dövüşür, tokat yer. Böylece çocuklar nazarında sarığın kıymeti eksilir... Saniyen sarık bir imtiyazdır. İmtiyaz ise ancak muvaffakiyetli bir tahsilin neticesinde kazanılır. Henüz tahsile başlayan çocuğa sarık sarmak ona mektebe kaydedildiği gün şahadetname vermek gibidir" (Güntekin, 2012: 101).

Öğrencilerine de bu şekilde yaklaşarak onların sarık takmalarını engellemek ister. Eski ve yırtık elbiselerin sarığın şerefini bozacağını ve babalarının onları bu şekilde mektebe göndermemesi gerektiğini söyler. Ayrıca başında sarık olan çocukların ulemadan sayılacağını dolayısıyla da rahatça oyun oynayamayacaklarını söyler. Bunların Şahin'in içten düşünceleri olmadığı aşikârdır. Böylece travmatik bir biçimde hem çocukların oynamalarını engelleyerek hem de ailelerine sürekli masraf çıkararak onların sarıkları çıkarmasını sağlar ve bundan oldukça memnun olur: "Şahin Efendi'nin bu ve buna benzer kurnazlıkları sayesinde sarıklı çocukların sayısı yarıya indi. Talebeden birinin daha sarığı, cüppeyi attığını gördükçe sevinç duyar (...) gizli gizli bayram ederdi" (Güntekin, 2012: 103).

Ali Şahin, kendini "İslâmiyet'in ruhuna sadık kalmış bir hakikî Müslüman olarak tanıtmak" istemektedir. Müderris Zühtü Efendi'yi de bu şekilde kandırır. Çünkü "dinsizliği hakkındaki dedikoduları ancak Zühtü Efendi'nin tezkiyesi" durdurabilecektir.

Romanda kadınlar üzerinden Ali Şahin'e iki kez komplo kurulmak istenir. Fakat bu komplolar başarısız olur böylece Ali Şahin'in ahlâklı ve namuslu bir adam olduğu ön

plana çıkarılırken, karşı tarafta yer alan müderris, softa ve benzerlerinin hainliği, ahlâksızlığı, namussuzluğu gösterilmiş olur. Ancak roman boyunca Ali Şahin'in düşmanı olarak gördüğü kişilere defalarca komplolar kurduğunu görürüz. Bu durumu bizzat kendisi de doğrular: "Zaten ben bütün mücadelelerde daima aşağıdan güreşmeyi, temiz bir maksada erişmek için kirli yollara gitmekten tiksınmemeyi meslek edinmiş bir adam değil miydim?" (Güntekin, 2012: 228).

Romanda işlenen konuların başında eğitim meselesi gelir. Dinî eğitim kurumlarıyla, laik eğitim kurumları arasındaki farklar, daha doğrusu dinî eğitim kurumlarının kötü, buna karşın laik eğitim kurumlarının iyi olduğu savı eserin ana düşüncesini oluşturur. Romanın, benzer bir konuyu ele alan Zola'nın *Gerçek* adlı romanından esinlendiği açıktır. Zola eserinde "Dreyfus Davası" denen gerçek bir olaydan bahsetmekteyken *Yeşil Gece*'de olaylar tamamen kurmacadır. Romanın istek üzerine yazılması ve başka bir romandan esinlenilmesi, romanda anlatılan olayların veya savunulan düşüncelerin gerçekliğine ve doğruluğuna, yeni tarihselciliğin gerektirdiği biçimde, şüpheli bir bakışla yaklaşılmasına neden olur. Zira bu roman Kemalist ideolojiyi benimsetmek ve yaymak amacıyla yazılmıştır. Bu hedefini desteklemek adına ortaya birtakım düşünceler atmakta ve bazı çıkarımlarda bulunmaktadır. Yazıldıktan sonraki yıllarda resmî ideoloji haline gelen bu düşünceler, yeni kurulan devletin politikalarını belirleyecek derecede önem kazanmıştır. Bu durumda eserin yeniden gözden geçirilmesi oldukça önemli bir hale gelmiştir.

Romanda ele alınacak ilk söylem, "din kötüdür" söylemidir. Sevim Kantarcıoğlu, yazarın İslamiyet'e ve teorik olarak medrese sistemine karşı olmadığını, aksine bu kurumların uygulamada yozlaştığını ve düzelmesinin mümkün olmadığını vurgulamak istediğini söyler (Kantarcıoğlu, 2008: 287). Her ne kadar eğitim üzerinden düşüncelerini ifade etse de yazar, romanında bir sözcü olarak kullandığı Ali Şahin aracılığıyla, arka planda sık sık dinin kötülüğüne vurgu yapmaktadır. Günümüzün yaygın, "dinin değil dini yaşayan insanların kusurlu olduğu" söyleminin aksine yazar asıl sorunun o günün softalarında veya mollalarında değil başlangıcından bu yana bizzat dinin kendisinde olduğunu iddia eder: "Fakat öteden, beriden eline geçen tarih kitaplarını okudukça anlıyordu ki, geçmiş zamanların da şimdiki zamanlardan kalır yeri yoktur. En eski tarihlerden beri din, daima ordunun geçtiği yerlerde ebedî bir yeşil gece hüküm sürmüştür" (Güntekin, 2012: 33).

Daha da ileriye gider ve tarih boyunca birçok din ortaya çıkmasından ve her bir dinin diğerini yalanlamasından yola çıkarak bütün dinlerin, ilahların, peygamberlerin hayal ürünü olabileceği sonucuna varır. Ayrıca Ali Şahin, peygamber kıssalarını ve Kerbelâ olayı gibi İslam tarihinde önemli yere sahip bazı olayları "peygamberler ve İslam tarihinden kalma masal döküntüleri" (Güntekin, 2012: 20) olarak tanımlar. Tanrı, cennet, cehennem ve günah gibi kavramlarını biraz alaylı biraz da ürkütücü biçimde açıklar:

“Her birinin omzuna iki hafiye melek oturmuş, durmadan ne yaptıklarını, ne düşündüklerini yazıyor; sonra bunların hepsinin üstünde kullarını bu jurnallere göre keyfince asıp kesen, mesela kadınlar sokakta yüzlerini açıyor diye tarlalara dolu, şehirlere taş yağdıran çatık yüzlü bir Tanrı; günah işleyenleri yakmaya mahsus bir ocak ki, bir deliği açık kaldığı zaman yeryüzü sıcaktan kavruluyor; bir cennet ki içinde İstanbul çarşuları gibi yiyeceğe, içeceğe dair yok yok; yalnız şu farkla ki orada alışveriş para ile değil...” (Yeşil Gece: 23)

Kısacası “boş vehim, hurafe, karanlık, kâbus” gibi sıfatlarla tanımlanan din, Anadolu’yu işgal eden Yunan ordusundan daha tehlikeli bir düşman olarak görülür. Hatta böyle bir işgal sayesinde asıl hedeflerine ulaşabileceklerini bile düşünürler. Mimar Deli Necip bu durumdan oldukça umutludur. Yunan ordusu kasabaya geldiğinde birçok binayı yağmalayıp yok edecektir. Bunların arasında medrese ve cami gibi yapılar vardır. Bunlar yıkıldıktan ve düşman ordusu bir şekilde ayrıldıktan sonra kendi düşüncelerine uygun tarzda yeni binalar yapabileceklerdir.

Din hakkındaki bu düşüncelerin kökeni Aydınlanma dönemi Avrupa’sına dayanmaktadır. “Locke’la başlayan deneyci gelenek, din ve metafiziği, bilimsel bilgi önündeki en büyük engel olarak görür” (Çüçen, 2006). İslam dini ise ilerlemeye ve gelişmeye engel olmadığı gibi bunları teşvik etmektedir. “İslam’dan önce bilimle hemen hiç alakası olmayan Arap ve Türk topluluklarının bilim ve felsefe alanındaki çalışmalarının İslam’ı kabul ettikten sonra ortaya çıktığı” (Kocabaş, 1996) görülmektedir. Buna rağmen bu söylem, Türk düşünce dünyasında hızlıca yayılmış ve kendine yeni savunucular bulmuştur. Diğer taraftan ülkenin ve toplumun içinde bulunduğu durumun vahameti apaçık ortadadır. Bu kötü gidişte dinin ve din adamlarının etkisinin olmadığını söylemek pek mümkün değildir. Yazara göre sorunların bizzat dinden kaynaklandığı belirtilmişti, ancak eserden, popüler bir söylemle, sorunun dinden değil dini yaşayanlardan kaynaklandığı sonucu çıkarılabilir. Şöyle ki; Eyüp Hoca, işgal öncesi softalarla dolu olan bu kasabada başında sarığı ve dinci söylem ve davranışlarıyla oldukça söz sahibi, nüfuzlu bir kişi iken işgalden kurtulduktan sonra modern bir kimliğe bürünmüş, aynı kasabada başında şapkasıyla yine sözü geçen, itibarlı bir kişi haline gelmiştir:

“Yeşil Gece’nin kabusundan kurtulan Sarıova’da bu yarasanın ne işi vardı? Şapkasını çıkarmaya lüzum görmeden odaya girmesine, maarif müdürünü bu kadar hâkim ve laubali bir tavırla müfettişler odasına çağırmasına göre onun Sarıova’da yalnız işi değil, nüfuz ve ehemmiyeti de vardı. Bu nasıl mümkün olmuştu Yarabbi?” (Güntekin, 2012: 247)

Millî Mücadele döneminde din adamlarının hain ve işbirlikçi oldukları söylemi *Yaban*, *Vurun Kahpeye*, *Küçük Ağa* gibi birçok romanda olduğu gibi bu romanda da işlenmiştir. Doğruluk payı olmakla birlikte Ali Sarıkoyuncu’ya göre bunların sayısı oldukça azdır ve “bunların hepsi İslâmiyet’in yüce ruhunu anlamayan veya anlamak imkânı bulamadan, din adamı kisvesi kazanmış, cahil ve aldatılmış kişilerdir” (Sarıkoyuncu: 1997). Bununla birlikte Millî Mücadele’de oldukça etkin ve faydalı olmuş çok sayıda din adamı vardır. Örneğin; Müftü Ahmet Hulusi Efendi Denizli’de İzmir’in işgaline karşı

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

bir miting düzenlemiş, Hafız İbrahim Efendi Isparta'da, Hoca İsmail Şükrü ise Afyonkarahisar'da gönüllü alayları oluşturmuşlardır. Ayrıca bütün müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin içinde veya başında bir din adamı yer almıştır (Sarıkoyuncu, Sarıkoyuncu Değerli, (?)). Hal böyleyken din adamlarının genelinin hain olarak gösterilmesinin bir propagandanın ürünü olduğu söylenebilir. Başka bir açıdan ise hain olduğu düşünülen birçok kişinin aslında devleti ve halkı koruma adına kendilerini feda eden kişiler olması muhtemeldir. Nitekim Ali Şahin, yerli halkın birbirine zarar vermemesi, Müslümanların işgalciler tarafından zulme uğramaması adına bir konuşma yapar ve halkı sakinleştirir. Bu sayede halkın işgalcilere sorun çıkarmaması işgal komutanının hoşuna gider ve her iki taraf da kendi çıkarları doğrultusunda iş birliği yapar. Ali Şahin her ne kadar masum ve iyi niyetle davranmış olsa da esir olarak gönderildiği adadan döndüğünde kendisine işbirlikçi bir hain gözüyle bakılmaktadır. Yazarın burada Ali Şahin'in hikayesini dramatikleştirerek onu yüceltmeye çalıştığını, bununla beraber o dönemde hain ilan edilen birçok kişiyi, özellikle de din adamlarını akladığını ya da en azından onlara karşı olan tutumu yumuşattığını söyleyebiliriz.

Romanda üzerinde en çok durulan ve romanın temel meselesini oluşturan söylem ise dinî temelli eğitim kurumlarının aydın bireyler yetiştiremediği dolayısıyla da topluma fayda sağlamadıklarıdır. Bu bağlamda medreselere karşı olumsuz bir bakış vardır. Romanın başkışisi Ali Şahin medresede eğitim almış biri olmasına rağmen mezun olduktan sonra yaşamının tek amacını medreseleri ve medrese zihniyetini ortadan kaldırmak olarak belirler. Roman boyunca idealist, aydın bir öğretmen olarak resmedilen Ali Şahin'in bu kurum ve düşünceye karşı olan savaşını görürüz. Ona göre medreselerde bilim değil, birtakım hurafeler, efsaneler, masallar anlatılmakta, aydın insanlar değil yobaz softalar yetiştirilmektedir. Ona göre zaten ülkenin ve toplumun içinde bulunduğu durumun başlıca sebebi softalar ve halifedir. Dolayısıyla bunlar ortadan kaldırılınca her şey çok daha güzel olacaktır. Ancak bu söylemler bizzat romanda yazar tarafından boşa çıkarılmaktadır. Öncelikle medrese eğitimi alan Ali Şahin, darülmualimin sınavına girer ve bu sınavda ikinci olur. Onca idadî mezunu arasından bir "softa" ikinci olmuştur hatta eğer "hesabı biraz zayıf olmasa" birinci olacaktır. Hazırlanmadan girdiğini söylediği bir sınavda derece elde etmesi, Ali Şahin'in yalnızca zeki olmasıyla değil, iyi bir eğitim almasıyla da açıklanabilir. Ali Şahin'in gözlemlerine göre idadîler ile medreselerin eğitim kalitesi açısından pek bir fark yoktur. Aynı şekilde darülmualimin öğrencileri de medrese öğrencilerinin yanında cahil ve kabiliyetsiz kalmaktadırlar. Başka bir yerde ise mollaların, batılı tarzda eğitim alan öğretmenlerden daha üstün olduğunu itiraf eder:

"Maahaza bizim mollalar bundan daha mantıkî söz söylerler... Bilgileri daha derli topludur... Mantıkları daha kuvvetlidir. Ancak, ne çare ki mebadleri bozuktur, düşünün bak, Rasim... Bu adam söze başlarken 'Galatasaray'da hemen hemen bir Avrupalı terbiyesi gördük,' dedi." (Güntekin, 2012: 107)

Ali Şahin'in idealist bir öğretmen olarak gösterilmeye çalışıldığı daha önce birkaç kez belirtilmişti. Ancak roman boyunca Ali Şahin'in eğitim için veya öğrencileri için yapmış

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

olduğu herhangi olumlu bir şeyden söz etmek pek mümkün değildir. O, insanları eğitmeyi değil, tamamen sorunlu ve yanlış olduğunu düşündüğü bir sistemi ortadan kaldırmayı, yerine başka bir sistem kurmayı hedeflemekte ve bunun için uğraşmaktadır. Öğrencilerini kıyafetlerine göre sınıflandırmakta, onları “sümüklüler” diyerek aşağılamakta ve ideallerine ulaşma yolunda bir araç olarak görmektedir. Bu durumda iki sonuçtan söz edebiliriz; ya Ali Şahin örnek bir öğretmen tipi değildir ya da yeni nesil öğretmenler iyi birer eğitimci değildirler. Her iki durumda da romanda verilmek istenenin aksine bir netice ortaya çıkmaktadır.

Romanın sonunda Ali Şahin, tutsaklıktan döndüğünde hem düşmandan hem de softalardan kurtulan Sarıova’ya büyük umutlarla gelir. Ancak burada gördükleri tam bir hayal kırıklığıdır. Eski düzen ve kişiler sadece kılık değiştirerek varlıklarını devam ettirmektedir. Ali Şahin ise vatan haini olarak görülmektedir. Bu başarısızlık nedeniyle yorgun, bezgin ve kırgın olarak kasabayı terk eder ve “inkılâp denen şeyin bir günde olmadığı” düşüncesine dayanarak şansını bir kez daha denemek üzere Ankara’ya doğru yola koyulur. Bu durumun da romanda verilmek istenen mesaja aykırı olduğu söylenebilir. Çünkü Ali Şahin’in karşı olduğu bütün kurumların ve inanışların ortadan kaldırılmasına rağmen sistemin işleyişindeki bozukluk büyük oranda devam etmektedir. Ali Şahin ise bu mücadelesinde başarısız olarak gösterilmiştir.

Romanda karşı-metin olarak ele alınabilecek diğer bir konu ise Sarıova kasabasıdır. İzmir’in bir kazası olarak tanıtılan bu kasaba “ulema ve fuzalâ yatağı” olan “çok mübarek” bir yerdir. Burada “Takriben on iki haneye bir cami, mescit veya medrese isabet” etmektedir. Ayrıca küçücük çocuklar bile başlarında sarıklarla dolaşmaktadır. Dolayısıyla bu kasaba oldukça dindar insanların yaşadığı bir “softa yatağıdır”. Diğer taraftan softalığın “büyük bir kudretle hâkim olduğu” kasabanın kenar mahallelerinde cehalet, fakirlik, sefalet ve pislik tahakküm sürmektedir. Mahallenin ortasından pis bir su akmakta, eğri büğrü sokaklarda yarı çıplak çocuklar çamurlu köpeklerle oynamakta ve tezekle sıvanmış kulübelere pis kokulu dumanlar tütmektedir. Kadınların kıyafetleri yamalı, dizlerinden altı çıplak, yaşlılar iskelet gibi, çocukların ise yüzleri ihtiyarlara benzemekte, yüzlerindeki yaralara sinekler konmakta, karınları şiş, çıplak vücutları sıskadır. Kasabanın iç kesimlerindeki kibar mahallelerinde durum böyle gözükmemekle beraber aslında bu, mevcut halin dışarıya yansımamasından kaynaklanmaktadır. Buralardaki sefalet ve felaket açıktan açığa kendini göstermemekte, başka şekiller altında belirlemektedir.

Buradaki Sarıova kurmaca bir mekândır. İzmir’in böyle bir kazası yoktur. Burdur’un merkez ilçesine bağlı olan Sarıova adlı bir yerleşim yeri vardır ancak burası bir köydür ve dolayısıyla romanda geçen yer olması imkânsızdır. Oldukça *sefil*, *fakir*, *pis*, *cahil* ve *yobaz* insanların yaşadığı Sarıova’da, burada yaşayanlara hitap eden “Sarıova” adlı bir gazete çıkmaktadır. Bu gazetede yazanlar da yine bu kasabada yaşayan insanlardır. Aralarında şairler dahi vardır. Aynı zamanda farklı türde birçok okulun olduğu bu kazada çok sayıda doktor ve “ehemmiyetli davalara” bakan avukatlar da vardır. Bu

açından bakıldığında geri kalmış fakir ve sefil bir yer olarak anlatılan Sarıova'nın yazarın başta çizdiği tabloda farklı bir görünüme sahip, dönemin şartları açısından tıp, hukuk ve kültür, basın gibi alanlarda oldukça ileri bir yerleşim yeri olduğu söylenebilir. Şöyle ki Sarıova'nın bağlı olduğu söylenen İzmir'de ilk Türkçe gazete 1869 yılında çıkarılmıştır. Bu tarihten 1919'a kadar çıkarılan Türkçe gazetelerin toplam sayısı 20'dir. Bunun yanında azınlıklar ve Levantenler tarafından yabancı dillerde çıkarılan pek çok gazeteden de bahsedilebilir. Ayrıca 1919-1938 arasında İstanbul dışında en çok sayıda (54) gazete çıkarılan il yine İzmir'dir (Aldırmaz, 2020). Bu gazetelerin tamamının vilayet merkezinde çıkarılmış olmasına rağmen Sarıova gibi bir kazada gazete çıkarılması buranın basın, ekonomi, kültür alanında gelişmişliğini göstermektedir.

Bu noktada romanın bir tezi olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Yazarın kurguladığı Sarıova, esasında bir taşra kasabasını değil, ülkenin genelini temsil etmektedir. Yazarın kurumlara, kişilere ve düşünce biçimine yaptığı eleştiriler de yine ülke geneline yöneliktir. Ancak yazarın mekân olarak Anadolu'da bir kazayı seçmesi ve bu taşra kasabasının sahip olduğu birçok kurum ve kuruluşla gelişmiş bir yer olması hem tarihi gerçeklikle tezat oluşturmakta hem de yazarın vermek istediği mesaja uygun durmamaktadır. Ayrıca yazarın, tezini savunurken kullandığı argümanların aynı zamanda antitez olarak da kullanılabilir olması ve roman başkişisinin düşünce ve davranışlarının çelişkili olması gibi hususlar romanın, söylemlerinin aksi yönünde okunmasına neden olmaktadır. Eserin yayınlandığı yıllarda büyük beğeni toplaması ideolojik nedenlerle açıklanabilir. Daha sonraki yıllarda eserin tenkit edilmeye başlanması da yine farklı ideolojik nedenlere bağlanabilir. Son yıllarda yapılan çalışmalar ise daha nesnel bir yaklaşımla eserin resmî ideolojiyi yaygınlaştırma amacı taşıdığını, bunu yaparken kullanılan argümanların ise aşağılayıcı olduğunu söyler.

Nahid Sırrı Örik 1928 yılında yazdığı bir yazıda eserden övgüyle söz eder ve Shakespeare'in *Jules César* eserine benzeterek hayranlığını ifade eder. Mehmet Kaplan 1957'de Reşat Nuri'nin ölümü dolayısıyla yazdığı yazıda eseri gericiliğe ve cahilliğe karşı savaştığı bir öğretmen romanı olarak yorumlar. Ayrıca Reşat Nuri'nin bir ideolojiye bağlı olmadığını, görüşlerinin özgür bir insanın tespitleri olduğunu iddia eder. Fethi Naci ise 1971'deki bir yazısında, eserin bir zamanlar ilerici kesim tarafından çok tutulduğunu söyler. Ona göre yazar bu romanı "dinsel inançların eleştirisi için bir araç olarak" kullanmıştır. Fethi Naci, "romanın Kemalist ideolojinin sesiyle bütünleşmiş olması ve romancının din hakkında etraflıca bir düşünce geliştirememesi" bakımından eleştirir. Eserin bir zamanlar çokça övülmesine rağmen "edebiyat açısından başarısız, bildirisi bakımından tutarsızlıklarla dolu" olduğunu söyler. 1972 yılında Cahit Kavcar, eseri öven bir yazı kaleme alır. Ancak o da eseri kendi ideolojisi doğrultusunda yorumlar ve Ali Şahin'i ülkücü, milliyetçi bir öğretmen olarak tanımlar. Fethi Naci'nin aksine eserin başarılı olduğunu ısrarla vurgular. 2013 yılında Seyit Battal Uğurlu ve Selvi Demir tarafından yazılan makalede ise eserin Kemalist ideolojiyle uyum içinde olduğuna, din adamlarına ve dindarlara karşı dışlayıcı ve aşağılayıcı bir tavır

takınıldığına değinilmektedir (Arslan, 2018). Yeni Tarihselci eleştiri resmî ideolojiyi reddeder ve bu bağlamda oluşturulmuş metinlere karşı bir tutum takınır. Dolayısıyla romanı daha çok, aşığılanan ve dışılan kesim üzerinden okumak gerekmektedir.

Yeni tarihselci eleştiriye göre bir sanat eserinin oluşmasında toplumun önemli bir payı olduğu gibi, toplumun oluşmasında da sanat eserlerinin payı vardır. Değişim, dönüşüm dönemlerinde toplumun yeniden biçimlendirilmesinde edebi eserlerin ciddi bir katkısı olduğu aşıkârdır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin ilk döneminde sosyalist bir toplum inşa etme adına edebiyat etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Buna benzer bir ifade aynı yıllarda yazılmış olan *Yeşil Gece* için de söylenebilir. Eğitimsizlik, yobazlık, savaşlar, işgaller, zafer ve yeni rejim toplumun gerçekleri olarak böyle bir eserin doğmasına zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan iktidar tarafından ısmarlanan bu romanla birlikte yeni bir toplum oluşturulmak istenmiştir. Bu yeni toplumun da en belirgin yanı, din eksenli bir yaşam biçiminden seküler bir hayat tarzına geçıştır. Bu düşüncenin daha sonraki yıllarda hem edebiyatta hem de diğer sanat dallarında, özellikle de sinemada, devam ettiğini görürüz. Bu tarz eserlerin göreceli de olsa bir başarıya ulaştıkları söylenebilir. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarından yüzyılın sonlarına kadar öğretmenler ve toplumun eğitimli kesimi büyük oranda idealize edilen ölçütlere göre bir yaşam biçimi benimsemişlerdir.

SONUÇ

Yeni tarihselcilik, tarihsel metinleri olduğu gibi edebî metinleri de yeniden yorumlamaya imkân sağlamıştır. *Yeşil Gece* romanına da bu eleştiri biçiminin ilkeleri doğrultusunda baktığımızda bu eseri daha önceki eleştirilerden farklı bir şekilde yorumlama olanağı meydana gelmiştir. Özellikle karşı-metin ilkesi bağlamında incelendiğinde, romanın vermek istediği mesajların aksine bir söylem içerisinde olduğunu görürüz. *Yeşil Gece*, Cumhuriyet ideolojisini halka benimsetmek amacıyla iktidarın isteği doğrultusunda yazılmış bir romandır. Bu romanda temel olarak dinî/geleneksel eğitim kurumlarının, dinin ve dinî anlayışın düzeltilemeyecek biçimde bozulduğu ve bu nedenle ortadan kaldırılması gerektiği iddia edilirken, buna karşılık modern eğitim kurumlarının kurulması, laik eğitim anlayışının ve materyalist, ateist anlayışın hâkim olması gerektiği düşüncesi savunulmaktadır. Romanın baş karakteri bu iki düşünce ve inanç biçiminin içerisinde yer alan bir kişi olarak sürekli bunları karşılaştırır ve yazarın da aslında ulaşmak istediği sonuca ulaşır. Ancak o günün şartlarında gelişen olaylara, söylemlere ve yazarın tezini destekleme adına verdiği örneklere başka açılardan bakıldığında, yukarıda anlatıldığı üzere, eserin arzu edilenin aksi sonuçlar doğurduğu da görülmektedir. Sonuç olarak *Yeşil Gece* romanı, iktidarın ideolojisi doğrultusunda oluşturmayı hedeflediği yeni toplumun oluşumunda ilk önceleri başarılı olmuştur denebilir. Günümüze kadar gelen süreçte karşıt görüşlerin ve ideolojilerin hâkim konuma gelmesiyle birlikte farklı bakış açıları geliştirilmiş, bu romana ve benzeri eserlere bu bağlamda olumsuz eleştiriler yönelmeye başlanmıştır. Devamında bu roman, yazılış amacının aksine, karşıt görüşteki kesim tarafından kendi

savlarını örneklendirme adına bir argüman olarak kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aldırmaz, Yaşar (2020), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Başlarına İzmir'de Yayınlanan Gazeteler: Envanter Çalışması*,
https://www.academia.edu/43051092/19_Yüzyıldan_20_Yüzyılın_Başlarına_İzmir_de_Yayınlanan_Gazeteler_Envanter_Çalışması, (04.11.2022).
- Arslan, Ahmet Duran (2018), "Okurun Anlam Üretimindeki Rolünü Sorgulamak: Alımlama Estetiği Bağlamında Yeşil Gece", **Türkoloji Dergisi** 22 / 2 (December 2018): 14-26.
- Balkaya, Mehmet Akif (2020), "Yeni Tarihselcilik ve Shakespeare'in Venedik Taciri", **Yeni Tarihselcilikten Posthümanist Eleştiriye Edebiyat Kuramları**, Mehmet Akif Balkaya, Çizgi Kitabevi, İstanbul, s. 59-82.
- Çavuş, Rumeysa (2002). "Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 42 (1-2), 121-13.
- Çüçen, Kadir (2006). "Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (Aralık 2006): 25-34.
- Erkol, Çimen Günay (2011). "Bir Yoğun Betimleme Örneği Olarak Edebiyat: Yeni Tarihselciliğin Edebiyat Eleştirisine Katkıları" **II. Uluslararası Edebiyat ve Bilim-I Sempozyum Bildirileri**. 117-130, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara.
- Emil, Birol (1984). **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Greenblatt, Stephen (2003). Çev: Türkan Mignon. "Yeni Tarihselcilik", **Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı**, Ankara.
- Güntekin, Reşat Nuri (2012). **Yeşil Gece**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Kantarcıoğlu, Sevim (2008). **Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Kara Erdemir, Gökçen (2018). "Yeni Tarihselci Söylem Işığında Bir Disiplin Olarak Edebiyat", **Folklor/Edebiyat**, 24 (95), 299-312.
- Kocabaş, Şakir (1996). "İslâm ve bilim". **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 67-83.
- Kolcu, Ali İhsan (2011). **Edebiyat Kuramları**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Oppermann, Serpil (2006). **Postmodern Tarih Kuramı, Tarih Yazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman**, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Sakallı, Cemal (2016). **Günümüz Edebiyat ve Eleştiri Kuramları**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sarıkoçuncu, Ali (1997). "Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'de Din Adamları",
Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

<https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Ali-SARIKOYUNCU-Mustafa-Kemal-ve-Milli-Mücadelede-Din-Adamları.pdf>, (02.06.2022).

Sarıkoyuncu, Ali. Esra Sarıkoyuncu Değerli (?). “*Millî Mücadele’de Zonguldak Sancağı Din Adamları*”

https://www.academia.edu/36274913/MİLLİ_MÜCADELEDE_ZONGULDAK_SANCAĞI_DİN_ADAMLARI, (04.11.2022).

Yalçın Çelik, Dilek (2005). **Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları**, Akçağ Yay., Ankara.